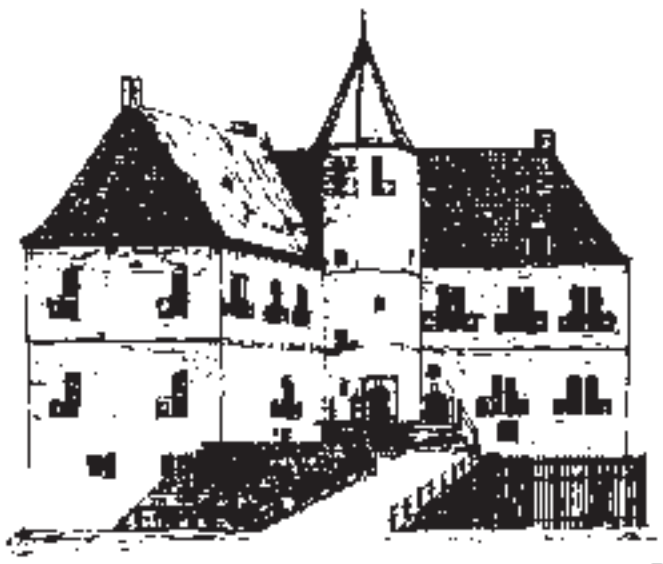

VORDENSE KRONYCK

VERENIGING 'OUD VORDEN'
te Vorden

30^e jaargang, no. 2, december 2012

VORDENSE KRONYCK

Vordense Kronyck is het verenigingsblad van de oudheidkundige vereniging Oud Vorden. Het stimuleren van de belangstelling voor en verbetering van het inzicht in de geschiedenis van de vroegere gemeente Vorden behoren tot de belangrijkste taken die de vereniging zich ten doel heeft gesteld.

Het bevat bijdrages van leden en niet-leden die onderzoek hebben gedaan naar diverse aspecten van de lokale geschiedenis en vervolgens hun bevindingen op schrift hebben gesteld. Daarnaast streeft zij ernaar om zaken van cultuurhistorisch belang, zoals historische bouwwerken, folkloristische gebruiken en het lokale dialect van het Nedersaksisch te behouden.

De Vordense Kronyck verschijnt 2 maal per jaar en het bevat zo mogelijk ook artikelen die geschreven zijn in de lokale variant van het Nedersaksisch.

Artikelen, of gedeelten daarvan, mogen worden overgenomen onder bronvermelding en met schriftelijke toestemming van de oudheidkundige vereniging Oud Vorden.

De vereniging is opgericht op 30 maart 1981.

Lidmaatschap

Het lidmaatschap staat open voor een ieder die belangstelling heeft voor, of zich op enigerlei wijze verbonden voelt met Vorden en haar geschiedenis. Het lidmaatschapsgeld bedraagt €8,- (€3,- voor alleenstaanden). De vereniging is ANBI-gecertificeerd.

Bestuur

Voorzitter	W. Ruiterkamp	T: 0575 - 55 54 55; E: ruiterkamp.wim@hetnet.nl
Secretaris	mw. A. , Menkveld-Wullink	Dorpsstraat 2, 7251 BB Vorden T: 0575 - 55 33 70; E: info@oudvorden.nl
Penningmeester	J. Bosch	T: 0575 - 55 12 99; E: janwout@lijbrandt.nl
Leden	J.G.M. Berentsen G. Eskes; R.J. van Overbeeke H.W. Rossel, G.H. Vaags	T: 0575 - 55 33 68; E: info@janberentsen.nl T: 0575 - 55 14 10; E: g.eskes@kpnplanet.nl T: 0575 - 55 14 95; E: rjvanoverbeeke@gmail.com T: 0575 - 55 28 28; E: hennie@rossel.nu T: 06 - 51 38 00 97; E: info@ghvaags.nl
Redactie Vordense Kronyck	W.F. Jansen H.J. Reindsen H.W. Rossel	T: 0575 - 52 67 98; E: w.f.jansen@hetnet.nl T: 0575 - 55 21 04; E: a.reindsen@gmail.com T: 0575 - 55 28 28; E: hennie@rossel.nu
Ledenadministratie	J.G.M. Berentsen	T: 0575 - 55 33 68; E: info@janberentsen.nl
Oplage	325 exemplaren	
ISSN-nummer	1383-049X	
Bankrelatie	Rabobank, rekeningnummer 3664.06.523, t.n.v. Vereniging Oud Vorden	
Druk	Weevers Grafimedia, Vorden	

oudheidkundige Vereniging
oud Vorden

te Vorden

Vordense Kronyck

30^e jaargang, no. 2, december 2012

VAN DE VEURZITTER

Beste mensen,

De redactie van de Vordense Kronyck is d'r weer knap druk met ewes um de Kronyck de deure uut te kriegen. Noe ik mien stuksken schrieve is 't de derde wekke van november en al een langen tied daorveur bunt ze bezig ewes um de artikelen die 't ze ekregen hebt te bekieken en waor neudig in oaverleg met de schrievers an te passen. Ik heuren dat d'r disse keer zelfs meer tekst was as wat d'r in de Kronyck kan. Dus dat holt ielle nog tegoed.

Henk Voskamp hef een heel uitgebreid verhaal eschreven oaver zien oldershuus, de Voskoele, an de Schuttestraote. De boerderi'je hef een heel lange geschiedenis, volgens de oaverlevering zelfs terugge töt de kruustochten. Henk beschrif met völle warmte de familiegeschiedenis, eerst van de geslachten Hissink en veur meer dan 200 jaor de geslachten Voskamp.

In de Kronyck van juni 2012 schreef Wim Jansen oaver de anleg van de grote weg van Zutphen naor Winterswiek oaver Reurle. Noe hef Ben Wullink in 't Archief in Deutekem antekeningen evonnen van de richter (zeg maor börgemeister) J.H. Gallée. Den beschrif welk onderhoud d'r an de grotere (toen nog zand)weage um Vorden most worden edaone. Ben gebruikt de originele tekst van Gallée.

De heren Van Veldhuizen en Rossel (neet onzen redacteur) bunt zwaogers; en zoas dat geet, wördt d'r op een verjaordag nog wel 's wat besprokken en zo is d'r een artikel 'in 't plat' van beide heren over pompen en waterveurziening ontstaon. Ze hebt heel wat pompen op de foto ezet, samen met een uitgebreide toelichting.

An 't ende heb ik zelf nog een stuksken eschreven oaver een boek wat pas uut is oaver de periode 1811- 1813 in Vorden. 't Is eschreven deur mevr. Zwany van der Jagt die hieraover onmundig völle uut-ezog hef.

De verschillende commissies van Oud Vorden bunt bizunder actief. Wij hebt in november ons jaorlekse oaverleg ehad um te zien waor wij mekare könt helpen en ok waor wij van mekare könt leren. De verslagen van de verschillende commissies vindt ielle ok in disse Kronyck.

Ondanks dat d'r nog wat op de planke lig, hölt de redactie zich anbevolen um van oelle nije artikelen te ontvagen.

Oud Vorden hef van de gemeente Bronckhorst de laatst tastbare herinnering an de gesloopte bibliotheek, 't veurmalige Nutsgebouw, ekregen. 't Is de gevelsteen den in de hal van 't gebouw in de mure emetseld zat. Wij zölt de steen in ons archief opslaon en hoppelijk köw'm binnenkort an onze bezoekers laoten zien.

Namens 't bestuur wens ik oelle goeie kerstdagen en veur 't nije jaor völle heil en zegen. Wij hopt mekare te treffen bi'j de niejaorsvesite, samen met Arie Ribbers.

Goed gaon,

Wim Ruiterkamp

DE VOSKUIL,

HET KOMEN EN GAAN VAN “VOSKAMP VAN DE VOSKOELE”

HENK VOSKAMP

Wie woonden op de Voskuil?

De familienaam van de bewoners van de Voskuil was in de Late Middeleeuwen oorspronkelijk Hissink. Maar de bewoners werden meestal naar de boerderij genoemd: “Foscul”, “Voskoele” of “Voskuijl”. Uit de oudste bronnen, de belastingregisters, kennen we alleen de namen van de hoofdbewoners: vanaf de vijftiende eeuw vooral Reint, Berend, Albert, Hendrik en Gerrit genaamd.

In de achttiende eeuw leefde Gerrit Hissink op de Voskuil. Hij had een dochter, Johanna Margarita (1771-1846) die in 1794 trouwde met Marten Voskamp (1766-1842), de eerste Voskamp op de Voskuil.

Hun zoon Peter Voskamp (1809-1890) was gehuwd met Margarita Jimmink (1812-1889).

Hun zoon Hermanus Voskamp (1850-1915) was gehuwd met Garritdina Wuestenenk (1849-1922).

Hun zoon Jan Berend Voskamp (1885-1976) was gehuwd met Grada Catharina Wesselink (1892-1980).

Hun zoon Berend (Bertus) Voskamp (1926-2003) was gehuwd met Egberdina Alberta Johanna Hemeltjen (1932-).

Hun kinderen Catharina Johanna (1955-) en Hendrik Jan (1958-) woonden beiden tot 1976 op de Voskuil.

In 1998 verkochten Bertus en Dinie Voskamp “de Voskuil” aan Margot Aurelia Bouwer (1961-).

Hoe kwam Voskamp op de Voskuil?

Wie in mei 1994 over de Vordense Schuttestraat reed, zag bij “De Voskuil” niet alleen, zoals daar gebruikelijk in die tijd van het jaar, de paarden en veulens in de wei, maar ook een bord met de tekst “200 jaar Voskamp op de Voskuil”. Daarmee werd de aandacht gevestigd op de laatste twee eeuwen van de geschiedenis van die boerderij. De herdenking was ook het begin van de afsluiting van die geschiedenis. Vier jaar later, eind mei 1998, zou er geen Voskamp meer op de Voskuil wonen - net zo min als dat voor 1794 het geval was.

In dat jaar, op 4 mei 1794, trouwde Johanna Margarita Hissink, dochter van Gerrit Hissink, scholteboer op de Voskuil en van Janna Weenk, met Marten Voskamp, zoon van Peter Lentink op Voskamp en Geesken Voskamp.

Lentink uit de Leuke was in 1765 op Voskamp (de voormalige boerderij aan de Kerkhofweg) ingetrouwd (tegelijk met het huwelijk van zijn zus Gerritje met Hendrik Jan Voskamp, de broer van Geesken).

Hun zoon Marten trouwde nu in bij de Hissinks op de Voskuil. Een opmerkelijke

Het oude huis, gebouwd in de 18e eeuw. Huis in 1953 verbouwd tot veestalling en in 1972 afgebroken (foto genomen in 1947).

overstap: in twee generaties van Lentink uit de Leuke via Voskamp naar de Voskuil in Mossel. Deze drie boerderijen waren overigens minder dan twee kilometer van elkaar verwijderd: men trouwde in de buurt.

Het zoeken naar sporen uit die tijd is niet eenvoudig. Boerderijnamen en familienamen werden door elkaar heen gebruikt, er was geen burgerlijke stand en de spelling van namen varieerde.

Maar al zeker sinds de vijftiende eeuw was Hissink de familienaam op de Voskuil. In de kerkelijke registers komen de uiteenlopende achternamen tot uitdrukking: Berent Alberts Hissinck Voscul (geboren 1620; zijn vader heette Albert Berents, geboren 1602, zijn grootvader Berent was geboren in 1575) had drie kinderen, die als Fenne Hissinck (1639), Hendrik Foscul (1642) en Willem Voskule (1644) in de doopregisters kwamen. Alle drie Hissinks op de Voskuil. In de zeventiende eeuw heetten de bewoners van de Voskuil meestal nog naar de boerderijnaam, in de achttiende eeuw werd het steeds vaker Hissink, of Hissink op de Voskuil.

Wat het zoeken ook ingewikkeld maakt, is dat zoons en dochters die van een boerderij weggingen, vaak die naam meenamen en niet altijd de nieuwe boerderijnaam aannamen. Peter Lentink, die in de tijd van de Napoleontische invoering van de burgerlijke stand stierf (1809), werd zo nog een Voskamp, de naam van de boerderij waar hij introuwde. Zijn zoon Marten kwam in de kerkelijke registers te staan als “Marten Voskamp op de Voskuijl”. De familienaam Voskamp, die gewoon een oude boerderijnaam was, had dus in het begin van de negentiende eeuw de naam Voskuil verdrongen: Marten en zijn nazaten kwamen zo als Voskamp bekend te staan, terwijl zij niet op de boerderij met die naam woonden. Na Marten, de eerste generatie Voskamp op de Voskuil, zouden er nog vijf volgen.

Wat voor een boerderij was de Voskuil?

Toen Marten en Johanna Margarita de boerderij Voskuil in hun levensavond overdeden aan hun zoon Peter Voskamp (die in 1837 op het punt stond te trouwen met Margarita Jimmink) werd de inventaris vastgelegd. Het ging maar over de helft van de grond van de boerderij, want de andere helft behoorde op dat moment nog toe aan de erven van de zuster van Johanna, Maria Hissink, in leven echtgenote van Berend Koning (van de Kostede, ook op loopafstand).

Het “plaatsje de Voskuil” had “een paard, vier beesten, twee varkens, een kar, een ploeg, een eg, enige schoppen, grepen en gavels, een snijbak en een partij balken en hilden-slieten, enig hooi en stro, gezaai in en op het land, mest en mestrecht”. Kortom, een echte Achterhoekse boeren-inventaris van de zandgrond, een klein –gemengd bedrijf.

Maar dat “plaatsje” was ook bijzonder, want het was al eeuwenlang een “eigen” boerderij en geen pachtboerderij. Een uitzonderlijke positie in dat deel van de Achterhoek. Waarom dat was, zullen wij nooit zeker weten. De verhalen over de verkregen vrijheid door deelname aan een kruistocht (die van 1190 ligt dan voor de hand) zijn natuurlijk te mooi om te ontkennen, maar of zij waar zijn weten wij niet. Ook is duister of en zo ja, wat de relatie is geweest met de nabij gelegen boerderij Hissink (Kornegoor). Een dergelijke relatie moet dan stammen uit de tijd voor de vijftiende eeuw, waarvan geen duidelijke documentatie bewaard is gebleven. Wel weten wij dat de scholteboeren Hissink op de Voskuil al langere tijd een tamelijk prominente rol vervulden in de buurt, al gaf de omvang van de boerderij, dat “plaatsje” op de zandgrond, daar op zichzelf geen aanleiding toe.

Al in de vijftiende eeuw waren de Hissinks van de Voskuil namelijk vaak zettters, zij die de belastingen per boerderij-huishouden in de buurtschap toebedeelden. Aan de buurtschap was een totale belastingssom opgelegd, de zettters moesten daarna aan iedere “haard” (huishouden) een deel toewijzen. Waarom Hissink? Misschien omdat het boeren met eigen grond waren, en bovendien relatief kleine boeren? De zettters hoefden namelijk voor hun eigen bezittingen vaak niet de opgelegde belastingen te betalen. Dat zou voor een grote boer meer opvallen (en tot minder opbrengsten en meer spanningen leiden) dan voor een kleine, “eigen” boer.

Wanneer wij kijken naar de registers van de schattingen van het scholtambt Zutphen, waarvan de oudst bewaarde uit 1470 dateren, zien wij een overzicht van de deur-tot-deur tocht van de belastingzettters (in dat jaar: Egbert op ‘t Stro en Reint Hissink) voor deze streek. Wie de buurt kent, kan de route als het ware nalopen: voor Mossel gaat het door de Leuke (*lentinck*, *nordey*, *venekyr*) naar de Schuttestraat (*menckhorst*, *scymelke*, *grote garmel*), maar hoewel ook ‘*kostede*’ en ‘*hyssinck*’ in de lijst voorkomen, wordt de Voskuil (toen nog meestal ‘*foscul*’ of ‘*voscul*’) niet genoemd. Die boerderij is dus kennelijk niet aangeslagen.

Deze belastinggegevens vormen bijna altijd de oudste bronnen waarin wij de namen van boerderijen en hun bewoners tegenkomen. Boeren komen nu eenmaal niet vaak voor in registers van beleningen of huwelijksaktes zoals die in de Middeleeuwen

werden opgemaakt en die vaak als enige documenten uit die periode bewaard zijn gebleven.

Over de Voskuil weten wij dus dat het al in de late Middeleeuwen een Vordense boerderij was, in eigen bezit van de bewoners, die een zekere status genoten omdat zij vaak “zetmeester” waren. Omdat wij de omvang van de boerderij kennen uit latere kadasters, weten wij ook dat het niet veel meer was dan een “plaatsje”, omringd door dennenbossen en deels op zandgrond, deels op beekklei (van de Veengoot) gelegen, alsof het een ontginning was.

Wat was de oorsprong van die ontginning? In de vijftiende eeuw wisselde het aantal huishoudens in de Achterhoek fors; soms wel met 30% over een periode van 25 jaar. Pachtboerderijen werden vaak massaal verlaten omdat mensen elders hun geluk zochten. Landheren stimuleerden in zo'n situatie de vestiging van nieuwe boerenfamilies op hun grond door aanvankelijk lage pacht te vragen om de bewerking van landerijen weer aantrekkelijk te maken. Was er tijdens de ontvolking in de Middeleeuwen landbouwgrond verloren gegaan en was de Voskuil een van de weinige overgebleven oude boerderijen? Misschien waren de Hissinks op de Voskuil juist vaste bewoners, volhouders, omdat zij hun eigen grond hadden? Wij weten het niet.

Mensen op de Voskuil: sporen van leven en dood.

De geschiedenis van een boerderij gaat pas leven wanneer wij iets kunnen zeggen over de mensen die er woonden en werkten. De overgang van de vijftiende naar de zestiende eeuw is in het historisch onderzoek in dat opzicht belangrijk. Met de komst van de Reformatie kwamen er bronnen over mensen, en niet langer alleen belastingdocumenten waarin slechts boerderijnamen voorkwamen. De doop-, trouw- en (veel later) overlijdensregisters zijn van groot belang voor ons begrip van het leven van Achterhoekse boeren. Deze komen overigens zelf, als individuele mensen, op zijn vroegst pas in beeld vanaf de late zestiende eeuw.

Veel van die bronnen zijn inmiddels op het internet toegankelijk gemaakt en voorzien van goede zoekregisters. Dat vergemakkelijkt het zoeken naar sporen van voorouders of vroegere bewoners van een boerderij. Maar, zoals al genoemd, de naamgeving was niet consequent en de registratie liet te wensen over.

De doop- en begraafregisters reppen pas ca. 1725 van beide ouders en niet langer van alleen de vader, die tot die tijd vaak alleen maar “sijn kint” liet dopen of “sijn huisvrouw” ten grave droeg, zonder dat wij hun namen kennen. Het koppelen van doopnamen aan latere huwelijkspartners of overledenen is dan ook niet altijd gemakkelijk. Een vergelijking van de gegevens uit de verschillende registers kan daarbij helpen.

Een voorbeeld: Garrit Voskuil, die in het begin van de achttiende eeuw kinderen kreeg, was volgens de registers getrouwd met Jenneken Hendricksen (dochter van Hendrik), Jenneken Jansen (dochter van Jan) en Jenneken Addink Bargkappe. Eén, twee of drie vrouwen? Het achtervoegsel Bargkappe biedt een aanknopingspunt.

Want boer Addink op de Bargkappe (wederom: op loopafstand van de Voskuil) heette toen Jan, en die had een dochter Jenneken – “Jansen” dus. We kunnen zo concluderen dat Garrit Voskuil ten minste twee keer was getrouwd: eerst met Jenneken Hendricksen en daarna met Jenneken (Jansen) Addink van de Bargkappe.

Het voorbeeld van Garrit en zijn twee Jennekens gaat eigenlijk om iets anders: het is een voorbeeld van de realiteit en de nabijheid van de dood. De kerkelijke registers schetsen een hard beeld met veel kindersterfte. Zowel de Voskamps als de Voskuils zien wij vaak trouwen en hertrouwen. Vrouwen stierven door het kraambled gemiddeld veel jonger dan mannen.

Dat een gemiddeld kindertal van meer dan zes vaak van twee of soms drie moeders was, blijkt bij analyse van de archiefgegevens. Vroeggestorven kinderen werden algemeen ter nagedachtenis hernaamd bij een volgende boreling van hetzelfde geslacht. De Voskamps hadden al in de zeventiende eeuw grote gezinnen (6 - 10 kinderen), bij de Hissinks op de Voskuil kwam dat pas later, in de tweede helft van de achttiende eeuw.

Dat beeld blijft tot ver in de achttiende eeuw bestaan: veel kindersterfte, relatief late huwelijken (voorafgegaan door belijdenis en opname als lidmaat in de hervormde kerk) en met name veel sterfte onder relatief jonge vrouwen. Snel hertrouwen was de regel, waarbij de zorg voor gezin en boerderij centraal stond. Vaak bleven tweede en soms derde huwelijken ook kinderloos, omdat weduwnaars met oudere weduwen trouwden.

En dit maakt het begrip van de familieverhoudingen nog ingewikkelder. Zo hertrouwde Anne Engelberts, de weduwe van de eerder genoemde Albert Berents Hissink op Voskuil, in 1656 met de Almense weduwnaar Berent op de Wehme. Haar zoon Jan trouwde op datzelfde moment met Berentje, de dochter van Berent. Diens zoon Berent trouwde drie jaar later, in 1659, met Marie Hissink, een dochter van Anne en Albert.

Om nog een voorbeeld te geven: wat te denken van de volgende sterfgevallen op de Voskuil: “een vrouwspersoon” (1711), “die oude Voskuilse” (1717), “Aeltjen aan die Voskuile” (1720) en “Voskuil sien vrouw” (1721)? Alleen Aeltjen is met enige zekerheid te duiden - zij is op circa 25 jarige leeftijd overleden. Vermoedelijk werden hier zowel bewoners van de Voskuil bedoeld (inclusief inwonend personeel) als diegenen die ooit op de Voskuil geboren waren.

Inderdaad, inwonend personeel: zelfs de kleinste boerderij had soms uitgebreide huishoudens, met knechten, meiden en ongetrouwde familie. Woorden als “aan” (op) of “van” kunnen zowel “afkomstig van” of “woonachtig op” betekenen, zoals uit deze voorbeelden blijkt.

Een ander voorbeeld van de onduidelijkheid in de naamgeving: wie was de vader van de vroeggestorven Jan Voskuil (een jongen met die naam overleed in 1721 en 1724)? Bronnen wijzen voor de ene Jan een vader Garrit op de Voskuil aan, en voor de ander een vader Jan op de Voskuil. Woonden er dus twee gezinnen op die

boerderij, betekende “op” hier “afkomstig van”, of heette Garrit Jan Voskuil (1696-1758) gewoon de ene keer Garrit en de andere keer Jan? Dit laatste lijkt in dit geval het waarschijnlijkst. Hijzelf staat overigens als “Garrit Garritsen op de Voskoele” in het begraafregister. Hij had dus al twee zoons met de naam Jan verloren in zijn jongere jaren.

Algemeen gold ook de regel: “*spiekers bie mekaare*”, het bezit moet zoveel mogelijk in de familie blijven. Het aantal neef/nicht-huwelijken is dan ook bijzonder groot. Een interessant gegeven in het licht van de discussie over de (on)gewenstheid van dergelijke huwelijken onder “nieuwe Nederlanders”. Soms zijn er bewijzen van gevraagde en verleende toestemming, vaak ook niet. Dergelijke huwelijken maken het vanwege de verwarring over familienamen evenmin makkelijk de schaarse gegevens uit de kerkregisters te duiden.

Broers en zusters gingen zo vaak ingewikkelde familie-allianties aan. De eerste Voskamp op de Voskuil, Marten, had een broer Hendrik Jan die met de zuster van Marten’s vrouw Johanna Margarita trouwde - in zijn tweede huwelijk. Marten’s dochter Margriet (Voskamp op de Voskuil) trouwde met haar neef Gerrit Voskamp. Johanna Margarita’s tante Jenneken Voskuil trouwde met haar neef Lubbert Voskuil. Hendrik Voskamp en Garritjen Lentink trouwden zelfs op dezelfde dag als hun respectieve zuster en broer Geesken Voskamp en Peter Lentink - op 21 maart 1765. Enzovoort.

De familiereeksen van de Voskamps, de Nordes, de Lentinks en de Hissinks/Voskuil zijn hierdoor in de tweede helft van de achttiende eeuw al bijzonder ingewikkeld, temeer daar in sommige families de voornamen consequent gehandhaafd bleven, (Jan bij de familie op Voskamp, 150 jaar achtereen tussen 1600 en 1750; op de Voskuil aanvankelijk vooral Albert, Berend en Hendrik, maar vanaf ca. 1700 vaak Gerrit). Soms kunnen wij aan de hand van de chronologie de verschillende Jan Voskampen hun plaats geven. Als enkele generaties “Albert Berentsen” en “Berent Albertsen” Hissink elkaar afwisselen in de zestiende en zeventiende eeuw, dan is ook wel duidelijk dat het over één familie gaat.

Wie de moeite neemt al die gegevens uit te zoeken en op een rijtje te zetten, kan van alles ontdekken: zo had Jan Berend Voskamp op de Voskuil (1885-1976) in de vijfde generatie Marten Voskamp (1699-1764) als voorvader van vaderszijde zowel als van moederszijde. In dit geval een weerspiegeling van het feit dat Marten tenminste twee keer getrouwd is geweest.

In de kerkelijke registers wordt tot in de achttiende eeuw doorgaans klare wijn geschonken ten aanzien van het vaderschap van buitenechtelijke kinderen. Als regel deden de vaders toen zelf de aangifte, maar zonder nadere verplichtingen aan te gaan. Dat werd eind achttiende eeuw wel anders: kinderen werden vaak geregistreerd tegelijk met de aankondiging van huwelijken, zo enigszins mogelijk. De hervormde kerk oefende duidelijk meer druk uit.

Zo weten wij - om een paar willekeurige voorbeelden te geven - dat in de zeventiende

De familie poseert

v.l.n.r. Jan Berend, geb. 9 mei 1885, Hendrika, geb. 3 mei 1878, Harramina, geb. 11 april 1893, Margarita, geb. 29 dec. 1882, Gerritdina, geb. 28 maart, 1888, Pieter Gerhard, geb. 15 april, 1880. voor: opa Hermanus Voskamp, geb. 10 okt. 1850; oma Gerritdina Wuestenenk, geb. 12 april, 1849 (foto dateert van omstreeks 1910).

eeuw ene Derk Wuestenenk en ene Jan Wassink hun buitenechtelijke kinderen aangaven ter doop. Van de moeders weten wij niet meer dan dat zij doorgaans als “huismeijt” in de registers kwamen. Zo’n inwonende huismeid was natuurlijk kwetsbaarder dan de doorgaans niet inwonende melkmeid. Grietjen Voskamp, in 1671 de “melkmeijt” bij huize Vorden (op gemakkelijke loopafstand van de boerderij Voskamp), heeft in ieder geval op dit vlak geen sporen in de registers nagelaten.

Helaas voor de *petite histoire* geven de archieven zelfs helemaal geen Voskamps of Hissinks op de Voskuil bloot als vaders van buitenechtelijke kinderen. Dat de eerder genoemde Garrit (Jan) Voskuil in 1722 op ongeveer 27 jarige leeftijd trouwde met de toen 14 jarige Jenneken Addink (van de Bargkappe), stemt misschien tot nadenken. Zij lijkt bovendien niet alleen jong, maar ook al zijn tweede vrouw te zijn geweest, waarmee hij zeer kort na het overlijden van zijn eerste vrouw in het huwelijk trad. Hun dochter Jenneken werd geboren kort na de vijftiende verjaardag van haar gelijknamige moeder (in de tiende maand na haar huwelijk). Maar dat is het dan.

Uit de registers is op te maken dat de Achterhoek geen uitzondering vormde op het bredere Europese patroon: vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw is er

een dramatische daling van het kindersterftecijfer met een forse bevolkingsgroei als gevolg. Maar de opvang in de vorm van trek naar de steden en industriële ontwikkeling kreeg nog geen gestalte. Dat zette de sociale en economische verhoudingen op het platteland duidelijk onder druk. Deze spanningen zouden zich in de dertiger jaren van de negentiende eeuw vertalen in conflicten (zoals de Afscheiding): religieus in vorm, maar ongetwijfeld ook voortvloeiend uit de sterk afnemende sociaal-economische vooruitzichten in de Achterhoek. En Amerika bood een uitweg voor deze spanningen.

Van plaatsje naar boerderij en paardenfokkerij: de Voskuil en de Voskamps.

Paarden. Zij staan op de foto naast Cornelis en zijn vader Marten Voskamp, een oude man. Marten was geboren op de Voskuil in 1838. Hij was de derde generatie Voskamp op de Voskuil als eerstgeboren zoon uit het huwelijk van Peter Voskamp en Margarita Jimmink. Een kleinzoon dus van Marten Voskamp en Johanna Margarita Hissink op Voskuil.

De foto stamt uit 1912 en de locatie is Badger, in de staat Washington in het uiterste Noordwesten van de Verenigde Staten. Marten was, zoals zo veel Achterhoekers en Sallanders vanaf het midden van de negentiende eeuw, geëmigreerd naar de VS. Aanvankelijk was het doel Grand Rapids in Michigan, waar nog steeds zo'n 35% van de bevolking van Nederlandse afkomst is. Maar Marten zocht het verderop. Rond

Marten Voskamp (geb. 23 juni, 1838) en zijn zoon Cornelis Voskamp op hun farm; geëmigreerd naar de USA (Grand Rapids) en al voor 1903 verhuisd naar Badger, in het zuiden van de staat Washington.

1900 vestigde hij zich in het vruchtbare Noordwesten van de VS. Een echte Voskamp van de Voskuil, die in zijn brieven rapporteerde over lichamelijke ongemakken. Dat kwam zijn Achterhoekse familieleden bekend voor (zowel de klachten als het klagen).

Hoewel er veel Nederlandse (vooral uit het Westland) en ook Duitse Voskampen in de negentiende eeuw naar de VS emigreerden en de bronnen daar minder toegankelijk zijn, is een spoor te vinden van wat hoogstwaarschijnlijk de geëmigreerde Marten Voskamp van de Voskuil was.

Whatcom en Badger liggen in dezelfde gemeente. Wij weten dat in Whatcom in 1985 ene Martin Voskamp overleed. Zijn vader heette Cornelius (1881-1955), zijn grootvader Martin had in 1900 Grand Rapids voor de staat Washington verruild. In Whatcom bouwde hij “a small house and a good sized barn”. Deze Martin zou in 1870 met zijn vrouw Gertrude uit Gelderland naar de VS zijn gekomen, aldus de Amerikaanse bronnen.

Tot zover de bekende feiten. Zo’n “flinke schuur” (“good sized barn”) staat prominent op de foto uit 1912 met Marten en Cornelis. Zou deze Martin de Marten Voskamp van de Voskuil zijn geweest? Het lijkt bijna zeker.

Rond het vertrek van Marten en dat van tal van anderen, hing altijd een waas van onduidelijkheid, spanningen in de familie, religieuze twisten en ruzie over onterving. Dat verklaart ook waarom veel emigranten echt een nieuw leven begonnen en het oude definitief achter zich lieten. Marten Voskamp hield nog wel enige tijd contact met de Voskuil, waar zijn broer Hermanus en zijn neef Jan Berend nog brieven met hem hebben gewisseld. Maar al voor de Eerste Wereldoorlog is dat opgehouden.

Het gaat er hier zeker niet om de zo ingrijpende religieuze kant van deze spanningen te bagatelliseren. De bewoners van de Voskuil waren van de fijnere soort, zoals blijkt uit de grote hoeveelheid bijbels en liedboeken die er bewaard zijn gebleven, net als op Voskamp aan de Kerkhofweg, overigens. Maar de snelle veranderingen in de economie en toenemende bevolkingsgroei hadden vanaf 1820-1830 grote gevolgen. In hoog tempo veranderde de wereld, en ook de Achterhoek. De ontbinding van gemeenschappelijke gronden, waar Peter Voskamp op de Voskuil in 1838 ook aan meedeed, was slechts een eerste stap.

Ook al nam de welvaart heel geleidelijk toe in de negentiende eeuw, de levensomstandigheden bleven zwaar. Laten wij ons dan ook niet laten verleiden door de romantiek van het “Oud-Achterhoeksch boerenleven” van Hendrik “Meester” Heuvel. Hij beschreef de wereld van zijn jeugd (ca. 1870) die op het moment van schrijven, ruim vijftig jaar later, in veel opzichten al niet meer bestond. Niet dat die wereld nooit had bestaan, want veel uit zijn boek is nu nog voor de (zeer) ouderen onder ons herkenbaar. Maar Heuvel beschrijft vooral de zonnige kant van het verhaal, zijn plezierige jeugdherinneringen. Wie zijn boek leest, ziet dat sommige tradities nu nog voortleven. Soms worden ze zelfs weer nieuw leven ingeblazen, zoals ook de volkskundige en schrijver J.J. Voskuil (van de Zwolse Voskuils, geen familie) beschreef in “Het Bureau”.

De dagelijkse levensomstandigheden veranderden vanaf circa 1875 in de Achterhoek steeds sneller. Hermanus Voskamp (getrouwd met Garritdina Wuestenenk) had in deze overgangperiode de boerderij Voskuil overgenomen van zijn vader Peter en vervolgens nam Jan Berend hem weer over van Hermanus. Beiden hebben als boeren - mede om gezondheidsredenen - zelf geen sterk stempel op de Voskuil gedrukt. Maar ook op die boerderij drongen de veranderingen door. Op de Voskuil waren tal van boeken en brochures over nieuwe landbouwmethoden en machines te vinden.

Jan Berend Voskamp (1885-1976) beleefde die veranderingen nog sterker in zijn lange leven op de Voskuil. Hij kende de verhalen van zijn vader en van zijn talrijke familie. Hij zag de ontginning van de dennenbossen om de boerderij heen en de vestiging van nieuwe boerderijen in de buurt - op slechte grond, waar kunstmest absoluut nodig was. Kunstmest en landbouwonderwijs: zij waren in de late negentiende eeuw de geheime wapens die ten grondslag lagen aan het geweldige succes van de Nederlandse landbouw en veeteelt in de twintigste eeuw.

Niet alleen de economische, maar ook de sociale betekenis van de ontginningen in de late negentiende en begin twintigste eeuw in de omgeving van de Voskuil was groot. De stafkaarten uit de negentiende eeuw geven daarvan blijk. De nederzettingen lagen niet alleen meer in de Leuke - Norde, Lentink en Wenneker op de beekklei van de Vordense Beek, of in Mossel - de Voskuil, Menkhorst, Garmel en Schimmel langs de Veengoot.

Ook op andere plaatsen kon nu worden geboerd. Er vestigden zich familieleden, neven en nichten, later achterneven en achternichten, langs de Schuttestraat. De Voskuil werd daardoor ook echt een "oudershuis" waar een steeds grotere familie een trefpunt had. Van massale emigratie naar de VS of Canada is in deze familie geen sprake geweest.

Jan Berend, die 29 was toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak en 55 toen de Tweede Wereldoorlog ook Nederland raakte, heeft op televisie mensen op de maan zien lopen. Zoveel verandering meemaken in een mensenleven is bijna niet meer voor te stellen. Zijn bijzondere vrouw Grada Catharina Wesselink was een rots op de branding op de Voskuil. Zij - huwelijkspartner van buiten de buurtschap of zelfs het dorp - bracht een welkom mild wereldbeeld van de Warnsveldse rivierklei mee naar de Achterhoekse zandgrond. *"Waert oe veur de fienen en de motraegen"*, placht zij te zeggen. Jan Berend wilde daarentegen zelf nog wel eens uitpakken langs meer orthodox protestantse lijnen. Hij stond door zijn geloof vastberaden in het leven. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zullen de onderduikers op de Voskuil hem - bijgenaamd "Radio Oranje" - wel eens met gemengde gevoelens hebben gezien. Maar zij zijn er allemaal ongeschonden doorheen gekomen.

Het naoorlogse vertrek van familieleden "naar de polder" legde iets anders bloot, namelijk de betekenis die het cultuurlandschap van de Achterhoek had in het leven van de bewoners van de Voskuil. Berend (Bertus) Voskamp (1926—2003) verzuchtte wel eens hoe blij hij was weer thuis te zijn op de Voskuil als hij familie in de polder of "paardenfamilie" elders in Nederland had bezocht. Die verbondenheid

De Voskuil in 1965

met dat Achterhoekse landschap als zodanig was misschien nog wel sterker dan de verbondenheid met de plek, met de Voskuil. Zijn vader, Jan Berend, was weliswaar zeker geen echte boer zoals zijn vrouw en zoon dat wel waren, maar ook hij voelde zich sterk verbonden met de streek. Hij was zelf eigenlijk meer een gemankeerde dominee, die door familieomstandigheden in het boerenbedrijf was gerold. Het cultuurlandschap in de Achterhoek, het “coulissenlandschap” met bossen en bosranden, veranderde door herverkaveling en schaalvergroting, maar bleef in stand. De Voskuil zelf veranderde ook. Van een plaatsje op de zandgrond werd de boerderij langzaam maar zeker een volwaardig gemengd bedrijf, waar een gezin van drie generaties met een knecht en een meid een bestaan hadden. Bertus Voskamp maakte niet minder dan zijn vader een bijzondere dynamiek mee. De betekenis van de Tweede Wereldoorlog en de navolgende snelle sociale veranderingen in Nederland plaatsten hem en zijn latere vrouw Dinie (Egberdina Alberta Johanna) Hemeltjen (Almen, 1932-, ook weer een huwelijkspartner buiten Vorden) ronduit in een nieuwe tijd.

Van een klassiek gemengd bedrijf ontwikkelde de Voskuil zich in de zestiger jaren van de twintigste eeuw eerst tot een melkvee–boerderij en later tot een paardenfokkerij. De oude Saksische boerderij was inmiddels vervangen door nieuwbouw. Zoals het hoorde eerst het achterhuis (1927) en later, na de Tweede Wereldoorlog, het woonhuis (1953).

De Schuttestraat was inmiddels verder verhard. De verharding hield in 1938 bij de splitsing bij de Bekmansdijk op; in 1952 werd zij doorgetrokken zodat ook de Voskuil aan de harde weg kwam te liggen. De aan de weg gelegen boerderijen hebben er financieel aan bijgedragen. In 1959 werd de Voskuil aangesloten op het elektriciteitsnet. Het “olde hues”, zoals gebruikelijk met zijn kont naar de weg gericht, werd afgebroken in 1972.

200 Jaar Voskamp op de Voskuil (mei, 1994).

“Bertus en Dinie van de Voskoele” waren de laatste Voskamps op de Voskuil: boeren in hart en nieren met oog voor traditie en omgeving en met hart voor natuur en mens. Waardige dragers van een eeuwenoude traditie op de Voskuil. Het was echter al sinds de jaren zestig van de twintigste eeuw duidelijk dat er geen nieuwe generatie Voskamps op de Voskuil zou komen te wonen. De kinderen van Bertus en Dinie maakten gebruik van de mogelijkheden die de moderne samenleving bood om zich breder te ontwikkelen en zich elders te oriënteren. In die zin was de terugblik uit 1994 – “Tweehonderd jaar Voskamp op de Voskuil” – niet een onverwacht begin van het einde. Het uiteindelijke afscheid van de Voskuil, in mei 1998, kwam dan ook voor niemand als een verrassing. Een huis in het dorp met een grote tuin werd de nieuwe bestemming.

Bertus Voskamp werd op 29 maart 2003 begraven in het familiegraf op het kerkhof in Vorden. De grafsteen, vlak bij de ingang aan de rechterkant, draagt de naam “Voskamp op de Voskuil”. En dat is met recht: Bertus is zelf immers zijn hele leven “Bertus van de Voskoele” genoemd, vernoemd naar de boerderijnaam, net zoals zijn voorouders eeuwen geleden.

Veel oudere Vordenaren herinneren zich waarschijnlijk het beeld van de paarden en de veulens in het voorjaar langs de Schuttestraat. Dat beeld blijft een erbetoon van Bertus en Dinie Voskamp aan hun boerderij, “de Voskuil”, een ijkpunt in het Vordense boerderij-landschap.

++++

Henk Voskamp (“Henk van de Voskoele”) (1958-) is historicus en diplomaat.

GEMEENE LANDS OF HEEREWEGEN BINNEN HET GRAAFSCHAP ZUTPHEN

BEN WULLINK

In de diverse uitgaven van ons verenigingsblad de Vordense Kronyck hebben de heren J. van de Broek, H.C. Kettelarij en H.G. Wullink artikelen gepubliceerd over de slechte toestand en het georganiseerd verbeteren en bestraten van de wegen te Vorden in de 19e en 20e eeuw. Hoe was dit echter in de daaraan voorgaande eeuwen geregeld?

In het archief van de gemeente Vorden geven de notities van J.H. Gallée, rechter te Vorden, inzicht over de kwaliteit van de toenmalige doorgaande wegen te Vorden. Daarnaast doet hij een aantal voorstellen en roept hij namens de Officier van Westerholt de mensen op die dit tot uitvoer moeten brengen.

Doorgaande zandwegen hebben in het verleden een belangrijke rol gespeeld in het sociale en economische leven in het Scholtambt van Zutphen. Hessenwegen doorsneden het gebied en werden benut door kooplieden, marskramers en *hannekemaaiers*. Kleinere wegen verbonden de verschillende dorpen met elkaar. Kleine wegen of paden verbonden de boerderijen en de gronden waar men het land bewerkte of waar het vee werd geweid. Over deze zandwegen ging men zondags naar de kerk en liepen de kinderen door de week naar school. Wegen hebben is één, maar deze wegen ook nog onderhouden is een heel andere kwestie. Daar is in het verleden heel wat om te doen geweest.

Onverharde wegen zijn behoorlijk kwetsbaar, zeker als er met zware transporten over gereden wordt. Op lage delen van de weg blijven plassen staan en door het vele gebruik van zware wagens waren deze vaak zeer slecht begaanbaar. Onderhoud was dus belangrijk.

Door de vele natte gronden en venen was een veel voorkomend onderhoud het draineren van de weg. Het graven van sloten en door het wegdek in het midden hoger te maken dan aan de zijkanen verkreeg men een redelijk goed resultaat. Ook een goede beplanting langs de wegen zorgde voor verbetering, omdat dit veel vocht aan de grond onttrekt. Dichte begroeiing langs de wegen was weer slecht in verband met het tegenhouden van wind en zon. Men repareerde slechte en drassige stukken in de veengebieden vaak met takkenbossen en een nieuwe deklaag van gele zandgrond. Vooral in het veengebied rond Vorden waren er veel probleemgebieden. Al te diepe sporen moesten worden geëgaliseerd. Dit gebeurde veelal met de schop en ander voorhanden zijnd landbouwgereedschap.

Naast het onderhoud aan de wegen zelf, was er ook het nodige werk aan de kruisingen met waterwegen: de voordes, duikers en bruggen.

Waar de wegen door gemeenschappelijke gronden liepen, waren de geërfdn van de betreffende Marke of Rot, verantwoordelijk voor het onderhoud. Dit ging op den duur wringen, zeker bij de doorgaande wegen, omdat deze mensen er zelf weinig belang bij hadden. Voor het lokale vervoer kon men andere wegen of paden gebruiken. De verantwoordelijkheid van de halfjaarlijkse schouw lag bij het hoofd

van het kerspel Vorden en dit was begin 1800 de Heer van Westerholt tot Hackfort. De ‘gemeene’ wegen moesten indien nodig door het kerspel onderhouden worden. Hiervoor werden de boeren uit de diverse Rots opgeroepen om met paard en wagen en het noodzakelijke gereedschap te verschijnen. Men was verplicht om gehoor te geven aan deze oproep en bij ongeoorloofd afwezig zijn, volgde er een boete opgelegd door het Schoutambt van Zutphen. Het gevolg van een en ander was dat er na de schouw van de plaatselijke Rechter slechts een handjevol slecht toegeruste en weinig gemotiveerde lieden verschenen om het onderhoud van de wegen op te pakken.

In 1792 kwam er een uitgebreid reglement: *HET ONDERHOUD DER GEMEENE HEEREWEGEN BINNEN DE GRAEVSCHAP ZUTPHEN*, waarin gedetailleerde voorschriften waren opgenomen voor de inrichting, beplanting en het onderhoud van de wegen.

Lijst der gemeen lants of heir wegen onder het Richterampts Vorden

De wegen onder het ampt Vorden zijn op verscheiden plaatsen te laag en zodanig uitgevaren dat deze dezelve met een ordinaire reparatie in geen behoorlijke staat zijn te brengen.

1ste. De weg lopende uit het Dorp Vorden langs de Woestenenk, het Elshof, de Steege, over den Dijk in 't Kleine Veld langs 't Leegoorsbosch, Jebbinkskamp, de Hoeve en de Hakkerij.

Tegen de Hakkerij en Jebbinkskamp bevinden zich plaatsen die wel ongeveer 2 voeten verhoogt behoorden te worden. Ook is tegen Hakkerijen nieuwen bosch een duiker nodig, alwaar in de winter somstijds het water over de weg loopt tot aan den hoek van de Hakkerijenbosch, daar waar het Vordense eindigt, lopende deze weg door Warnsveld na Zutphen

2de. De weg lopende uit het Dorp over de brug die aldaar over de Vordense beek legt. Aan deze brug zijn de planken voor de hoofden en vleugels gedeeltelijk vergaan, diende deze zomer gerepareerd te worden voorbij 't Pardijs, langs de Wheem, het Norde door de Wagchelinkse Veld, Venhorstinkkamp en de weide tot aan het Hengelsche, zijnde de weg op Hengelo, Aalten enz.

3de. De weg uit het Dorp lopende door den Molenenk het Leukse heken 't veld, langs GroteVeldkamp, over den Wientjesvoort, over de aldaar leggende steenen brug over de beek. Deze brug vereischt noodzakelijke reparatie moedende de hoeken en vleugels gerepareerd en over 't geheel nieuws ingevoegd worden, daar zelfs verscheiden struiken Elshout groeit tusschen de voegen en de steenen.

Langs het Nijarve, tot aan den hoek van 't Kleine Veldkamp, alwaar deze weg versplitst in twee, de eene verder langs het Kleine Veldkamp door het Hellinger. Deze weg is op verscheiden plaatsen te smal en met opgaande bomen beplant, en daar en boven een zwarte of veenachtige grond, sonder goede grond bij de hand te hebben dezelve onderhoud en de ander door de zogen;

Gansesteeg

Deze weg is zeer laag en waterig, doch veel kotter als door 't Hellinger en zou met maken van een nieuwe sloot van ongeveer Honderd Roeden lang en 't leggen van een Duiker in een goede en behoorlijke staat wezen te brengen, als zijnde het terrein en de grond veel beter en geschikter tot het maken van een goede weg, als bij 't Hellinger en vervolgens door Meddelersdijk, komen deze beide wegen tegen 't Medler bij elkanderen, lopende verder op de Grote Brandenbergersteeg: wordende ook veelal de weg van 't Medler door den Wierschendijk gebruikt, lopende deze weg van Zutphen op Reurle, Borculo enz.

4de. Van de weg Sub No1 loopt den weg van den hoek van Jebbinkskamp door den Gruwels, of Kleine Veld, langs de Selst, op den Wientjesvoort. Deze weg laag en waterig zijnde word wel des zomers bij droogte gebruikt, maar des winters veelal de weg door het Dorp, alwaar dezelve hoger en beter is.

Dat voorgeschreven wegen als gemeene lands of heirwegen bekend zijn zulks onder geschreven.

Vorden den 19 April 1803 JH. Gallée, Richter

Deze lijst aan den Scholtus van Westerholt overgegeven d.d. 29 April 1803

Kaart met de belangrijkste wegen van het schoutambt Zutphen rond 1650.

Memorie voor de Bode Weenink

Om met het repareren en slechten der sporen van de gemeene landswegen onder Vorden, op dingsdag den 12 April een begin te maken en zo spoedig mogelijk in order te doen brengen, en ten dien einde de ingezetenden door de rotmeester behoorlijk te laten boden, met speciale aanzage aan de Rotmeesters, om uit naam en van wegen de officier des Scholtampts Zutphen B.L.W. van Westerholt tot Hackfort aan ieder ingezeten in zijn Rot daarbij aan te zeggen, om bekwame personen op de bepaalde tijd en plaats te zenden, dat de geene die niet op deze boding mogt komen, zal vervallen in de boete die bij de wet daartoe bepaald is, met last aan de bode om ieder dag een schriftelijke opgave te doen wie nalatig mogt blijven om op de gedane boding present te komen.

Actum Vorden den 19 April 1803
J.H. Gallée richter des ampts Vorden.

Bron: Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers, te Doetinchem
Archiefnummer 1243, Gemeente Vorden, toegangsnummer 94.
Transcriptie: het originele document is in zijn geheel getranscribeerd.

POMPEN EN VROGGERE WATERVEURZIENING

D. VAN VELDHUIZEN EN G. ROSSEL

Hoe bu'w d'r toe-ekommen um iets te schrijven over pompen en de daorbie heurende waterveurziening. Wielle zatten as zwaogers - zoas dat met familie wel vaker geet - zo wat te praot'n over schrieverieje, onder andere wat betreft de Kronyck: wat zöl 't volgende onderwerp in dat verenigingsblad wea'n?

Al praotende blek dat mien zwaoger G. Rossel een antal foto's had van (dorps) pompen en wel in diverse plaatsen. Wielle zollen daor wellichte wel een stuk over können schrijven. As zwaogers hebbe wielle toen de kōppe biemekare e-stokken. Zo ging 't an en ontston toen dit verhaal over pompen.

Pompen dee'n veural dienst as waterveurziening veur de dorps-(ok wel stads) bewoners. Ok was 't heel vake zo dat een zich respecterend dorp (of stad) wel een pompe had as herinnering an een of andere gebeurtenisse. Heel vake as opvolger van een eerdere, erg noodzakelijke pompe die van oldsheer in 't centrum ston en waarvan 't de bedoeling was dat de bewoners daor 't noodzakelijke water konn halen, zowel veur de huusholding (de wasse, enz.) as veur drinkwater. Wieter was 't ok een mooie gelegenheid veur de vrouwleu um mekare te treffen en zodoende de laatste nieuwtjes uut te wisselen, of ok wel de roddels nog 's deur te nemmen. Ie mos'n 't zodoende ok meer zien as sociale ontmoetingsplaatse.

Eerstens een betjen geschiedenis, bieveurbeeld over 't ontstaon van waterveurziening in vroggere tieden. De Romeinen hadden hiurveur al slimme dingen bedag, die veural in heuvelachtige gebieden goed functioneerden, maor daor geet 't now niet over. Dat is völ te lange elene. In de goeie olde tied, zo umstreeks 1900, of ok nog wel wat wieter terugge, en zeker veurd dat d'r waterleiding an-eleg word'n, waar'n der bie vōlle huuze (veural bie de boerderiejen) waterputten egraven tōt in 't grondwater, waor dan 't noodzakelijke water zowel as drinkwater en veur de huusholding uut op-ehaald kon word'n.

Bovengronds word'n dan meestal een rand van steen emetseld, ok wel van zogenaamde putstene veur de ronde vorm. Um een goeie plaatse, ofwel een water-aor te vinden word'n d'r ok wel 's gebruik emaaft van een wichelroedeloper.

Waterput zoals vroeger heel vaak bij boerderijen stond (bron: OUD ACHTERHOEKS DORPSLEVEN).

Pompen in diverse uitvoeringen (hout, steen, hout en steen, enz.)

In de iets mindere olde tied word'n die putte op-evolgd deur een pompe. Heel vake gebeur'n 't wel dat d'r een pompe eplaatst word'n op de waterputte. Zee wis'n dan zeker dat d'r water was. Ging dat neet zo gemakkelijk, of was de putte wat vergaon of, wat ok veurkwam, dat 't water van wat mindere kwaliteit was, dan mos d'r een buize de grond in, töt op een water-aor. De onderste buize was veurzien van geatjes, zodat daordeur 't (grond)water op-ezoagen kon word'n. Heel vake was der dan ok met een wichelroedeloper een goeie wateraor op-ezog. Op de pompebuize word'n vake een simpele handpompe ezet en der ummehen word'n dan een holten kaste eplaatst die vake weer op een stenen voet ston. De pompen van latere tied waar'n ok heel vake uut-evoerd in metselwerk, met een holten kop, zo-as op de foto's hiernäös.

Vake hadden die pompen völle metselwerk en weinig holt, of net andersumme, dat lag ok 'n betjen an de beschikbare materialen. Ok heel vake word'n die pompe dan in combinatie met een anreg in de kökken eplaatst. De dorpspompen (en ok de stadspompen) waar'n, zoas

Pomp ingepakt tegen het bevroren

Oude pomp in Vorden

ston en dienst dee as openbare waterveurziening veur de omwonenden, maor ok as waterbron bie brand.

ezeg, dus in eerste instantie bittere noodzaak as waterveurziening veur de dorps- en stadsbewoners. Waterleiding zo as noe beston der immers nog neet. Veur 't nödige water waar'n de bewoners dus an-ewezen op die centraal geplaatste pompe. De kleinere plaatsen hadden meestal éne pompe, maar in de grotere plaatsen had heel vake elke buurte een pompe. As de buurte (of 't dorp) 't good dee, word'n d'r een pompemeister an-esteld, den d'r op mos toezen dat der bievuebeeld in de zommer gin water verknooid word'n. In de winter mos hee de pompe heel secuur inpakken, vake met stro, (dat isoleert good tegen 't bevroren), want water mos der op-epompt könn worden.

De in 't begin ge-nummde pompefoto's van G. Rossel hebbe wielle hier zo hier en daor an-eduud; veur zover d'r ons iets over bekend is, of dat d'r wat over achterhaald kon worden, beschrieve wielle ze dan ok. Een echten 'olderwetsen' dorpspompe, zo-as de pompe die hiernaof af-ebbeeld is zo ene as den in Vorden an 't begin van de Dorpstraote

De pomp in Vorden van 1931

De Warnsveldse pomp

De pomp in Keppel

De pomp in Batenburg (naar een tekening van P. de Wit sr.)

Den Haag

Hulst

Disse olde, soms heel mooie pompen bunt vake verdwenen en dan vervangen deur een pompe den d'r neer-ezet is as herinnering an een of andere gebeurtenisse. Min of meer as opvolger van den an 't begin van de Dorpsstraote ston, word'n d'r in Vorden een nie'e pompe neer-ezet. In 1931 von, nao 't viefentwintig jädöörig bestaon van de markt de marktcommissie dat d'r een gedenkteken veur disse gebeurtenisse mos kommen. Zee boaden 't gemeentebestuur een nijeje pompe an. 't Word'n de pompe den töt veur kort nog op 't marktplein ston.

Ok in Warnsveld steet een, naor ons inzicht, fraaie stenen pompe, as herinnering an de troonsbestijging van H.M. Koningin Wilhelmina (31-08-1898).

In Batenburg, een stadje in 't Land van Maas en Waal, steet sinds mensenheugenis 'n pompe, 'n echte stadspompe, den ok ooit begonnen was as putte. Toen der in 1958 een waterleiding an-eleg word'n, von 't gemeentebestuur van de toenmalige gemeente 't nödig dat de pompe mos

Enkele pompen zoals die vroeger in wel zeer verschillende uitvoeringen voor kwamen

Garderen

Ootmarsum

Hattem

blieden, bedoeld as samenkomstpunt, om ‘n ‘praotjen bie de pompe” te könne’n hol’n.

Wieter bu’w der ene in Keppel tegen-ekommen waorover wiede op dit moment gin gegevens hebt können achterhalen. Den ston eerst op ‘t plein veur ‘t gemeentehuus, maor nao de reconstructie van dat plein is-e verplaatst.

Um is te laoten zien hoe of der vrogger diverse pompmodellen in umloop waor’n, he’w d’r hierbie enkele bie mekare af-ebeld. Oordeel zelf maor wat mooi of lelijk is. Een aardigheidje is bieveurbeeld ‘t pumpken in Enter, waor hieronder ok ‘n foto van eplaatst is. En um ‘n betje wieter van huus te gaon, hebbe wiede d’r ok een foto van een pompe in ‘t Zeeuwse plaetsken St. Kruis bie ezet.

De pomp in Enter

Nog effen iets oaver nieuwere pompen

In De Volkskrant van donderdag 16 augustus 2012 ston een artikel over moderne (dorps)pompen onder de titel “Dorpspomp krijgt nieuw leven”. D’r blik zo langzamerhand behoefte te wea’n an simpele watertappunten met een eenvoudige bediening, zodat d’r water te tappen en dus ok te drinken is. Die moderne pompen bunt op een plaatse neer-ezet waor völle publiek (veural jongeren met naodors nao ‘t stappen) langs kump. Die nieje watertappunten staot op diverse plaatsen, o.a. zomaor an de straote, in ‘n park

of op ‘n pleintje en bestaot uut ‘n staonde buize met eenvoudige bediening. ‘t Was in ‘t begin van de veurige eeuw nog zo gek neet (‘t was noodzaak), die centrale dorpspompen, maor ‘t kump weer terugge. Kriege wiede noe hangpompen, in plaats van hangplekken?

*Met toestemming over-enommen uut ‘t boek OUD-ACHTERHOEKS DORPSLEVEN IN BEELD (HENK HARMSSEN EN HANS VAN DET, 1994).

St. Kruis

NIEUWS VAN ONZE COMMISSIES

Genealogiecommissie

De heren E. Kamerling en G.L. Jensma hebben te kennen gegeven dat zij met het afronden van de familiegeschiedenis van de familie Gallée hun bijdrage aan de Genealogiecommissie willen afsluiten.

Wij zijn dus op zoek naar nieuwe leden die maandelijks aan een gezamenlijk genealogie-project willen werken.

De keuze van het project laten we graag over aan de creativiteit van de nieuwe leden. Mocht u dus belangstelling hebben voor genealogie en het werken in een groep aantrekkelijk vinden, neem dan contact op met Wim Ruiterkamp, telefoon 0575 – 55 54 55, e-mail: genealogie@oudvorden.nl

Om toch een idee te krijgen wat mogelijk zou zijn, noemen we de gegevens die uit de Kadastrale Atlas Vorden 1832 komen. Wanneer deze worden aangevuld met andere informatie op de website www.oudvorden.nl, zoals de Uitbreiding op de Kadastrale Atlas 1832, van mevrouw Grietje Dijkhuizen, en de Belastinggegevens van 1808 en 1814 en de Bevolking van 1813, zoals deze zijn vastgelegd door mevrouw Zwany van der Jagt, ontstaat er een goed beeld van de bevolking van Vorden aan het begin van de 19e eeuw. Dit kan een mooi uitgangspunt vormen voor een genealogie-project waarbij de nazaten van deze bewoners worden uitgezocht (onder het motto: “wie woonde waar”). Uiteraard zal dat betekenen dat er van tijd tot tijd een commissielid in Doetinchem in de Burgerlijke Stand van Vorden en in het Bevolkingsregister gaat zoeken, naast wat o.a. via Genlias op het Internet te vinden is.

Daarmee kan ook een brug gemaakt worden naar de activiteiten van de Commissie Gevelstenen en Huisnamen en wellicht ook naar de Fotocommissie.

Kortom: Vrijwilligers gezocht!

Namens de commissie,

Wim Ruiterkamp

Fotocommissie

De Fotocommissie is in het najaar van 2011 enthousiast begonnen met inventariseren van de categorie “foto’s diversen zonder gegevens”. Daarover hebben we inmiddels de nodige informatie verkregen en bijna alles staat inmiddels op internet (zie: www.oudvorden.nl/archief). Neem eens een kijkje, er gaat een wereld voor u open!

Het jaar 2013 zal voor ons voornamelijk in het teken staan van de schoolfoto’s, klassenfoto’s, enz. Inmiddels zijn verscheidene foto’s die ons ter beschikking werden gesteld ingescand. Ook van buiten Vorden helpt men ons. Het verzamelen van gegevens is een tijdrovende zaak, maar juist eigenaren van foto’s doen hun uiterste best om de informatie betreffende namen en gebeurtenissen te completeren. Dat lukt vaak heel goed, maar af en toe is niet meer te achterhalen wanneer en waarom een foto gemaakt werd en wie er op staan.

De commissie bedankt alle gevers hartelijk voor hun bereidwillige medewerking en de verstrekte informatie.

Opvallend is het grote aantal foto’s dat nog onder de mensen aanwezig is. Ondanks het feit dat de meeste Vordenaren voor WO-II zelf nog geen fototoestel hadden,

werd er bijvoorbeeld door vakantiegangers en gasten uit 'de grote stad' kennelijk al veel gefotografeerd. Naderhand werden die foto's blijkbaar wel vaak opgestuurd. Onze leden zijn druk bezig met de verwerking van de vele gegevens. We kunnen voorlopig vooruit, maar nieuwe foto's zijn uiteraard van harte welkom, ook uit andere categorieën, zoals bijvoorbeeld verenigingen, bedrijven, woningen, enz. Kijkt u nog eens in uw oude fotoalbums en neem contact op met één van de leden, Gerrie Rossel, Wim Jansen, Gerrit Eskes, Jan Berentsen, of Rinus Ilbrink. We zouden die graag even van u lenen om in te scannen. U krijgt ze vervolgens zo spoedig mogelijk en ongeschonden retour. Let wel: ook wanneer uw foto's ingeplakt zijn, hoeft u ze niet uit het album te halen.

Namens de fotocommissie,

Rinus Ilbrink

Boerderijen-commissie

Een aantal enthousiaste leden van onze vereniging gaat binnenkort (vanaf januari, 2013) van start met het achterhalen en in kaart brengen van gegevens over bestaande en niet meer bestaande boerderijen binnen de oude gemeente Vorden, inclusief Vierakker (en mogelijk Wichmond?).

Gegevens die zij zal proberen te achterhalen, zijn vragen als wie er hebben gewoond en welke andere bijzonderheden er zijn te vermelden, zoals welk type boerderij het betreft en wanneer het werd gebouwd, afgebroken, of verbouwd.

De groep wil de verkregen gegevens, aangevuld met foto's betrekking hebbend op het verleden, maar ook op het heden, bundelen en in een later stadium op de website van Oud Vorden publiceren. Zie de website van Oud Vorden voor enkele voorbeelden.

Diegenen die gegevens over een bepaalde boerderij, of boerderijen, met ons willen delen, maar zelf niet mee kunnen doen in deze commissie, verzoeken wij contact op te nemen met Han Bruggert.

Namens de commissie,

Han Bruggert (email-adres: han.bruggert@online.nl).

Archiefcommissie

De personele samenstelling van de archiefcommissie bestaat uit 5 personen en is ook dit jaar zowel in aantal, alsmede personen ongewijzigd gebleven. Verheugend is dat het aantal personen dat met vragen komt of om inlichtingen vraagt omtrent ons werkgebied - de voormalige gemeente Vorden - langzaam groeit. Ook het aantal bezoekers stijgt licht, hetgeen wij enerzijds zeer op prijs stellen, maar dat ons anderzijds ook wel problemen oplevert, omdat onze archiefruimte hiervoor eigenlijk te klein is. Maar wij hopen nog eens een grotere ruimte te kunnen betrekken. In een grotere ruimte zal het mogelijk zijn meer mensen uit te nodigen en/of deel te laten nemen aan de archiefwerkzaamheden.

Ook dit jaar hebben wij weer veel boeken, documenten en zelfs een "eerste steen" uit de inmiddels gesloopte bibliotheek - het voormalige Nutsgebouw - van de gemeente gekregen. Uit de nalatenschap van Jaap van den Broek hebben we

diverse documenten gekregen betrekking hebbend op allerlei onderwerpen, zoals veldnamen en boerderijnamen. Jaap van de Broek had daarnaast ook nog een groot aantal markante bomen in onze gemeente beschreven en in kaart gebracht. In totaal is ons archiefbestand hiermee uitgebreid met een lengte van ca 1,5 m.

Hoewel wij elke maand twee maal bij elkaar komen, zijn wij nog steeds, zoals wij dat noemen, met de ‘eerste run’ bezig. Dit houdt in het digitaliseren van gegevens, zoals naam van de gever, van de uitgever, het isbn-nummer en een zeer korte beschrijving van het onderwerp, inclusief trefwoorden.

Het doel blijft een tweede run te maken, zodat een meer gedetailleerde database ontstaat. Personen die in ons archief willen komen zoeken, wordt verzocht hiervoor telefonisch een afspraak te maken.

Het archief heeft momenteel in haar bezit: 316 boeken, 133 documenten,

Namens de commissie,

Rob van Overbeeke

Commissie Gevelstenen en Huisnamen

Er is vooruitgang geboekt, maar nog steeds is er veel te doen.

De kom van Vorden kent 76 straatnamen. Aan deze straten staan vele panden met gevelstenen en huisnamen. Op 37 van deze straten werden deze aangetroffen. Of beter gezegd: tot dusver aangetroffen, omdat nog steeds namen worden ontdekt tijdens de gang langs straten en panden.

Hoewel men anders zou vermoeden, telt onze oudste straat, hoe kan het anders: de Dorpsstraat, slechts twee objecten met een naam, en wel de pomp op het plein en ‘t Réwoud. Het Hoge telt negen panden met een naam. Wellicht omdat de grotere huizen in Vorden werden gebouwd richting Zutphen en Hengelo, vanaf de kom, tot het uiteinde van het dorp, aan de Zutphenseweg en de Nieuwstad, vinden we hier de meeste huisnamen. Aan de Zutphenseweg zijn het er nu al 25.

Al met al zijn er tot dusver in de map ‘Gevelstenen’ een totaal van 473 bestanden opgenomen. Deze bestanden bestaan uit teksten en bijbehorende foto’s.

<http://www.oudvorden.nl/index.php/component/virtuemart/gevelstenen-en-huisnamencommissie>

Indien men bovenstaand website-adres ingeeft (onderdeel van de website van Oud-Vorden), kan men de 46 panden vinden waarvan al gegevens zijn gepubliceerd.

De commissie gaat gestaag, maar niet gezwind, voort met haar werk. Zoals het er nu naar uit ziet, kan het project eind 2013 worden afgerond en kan deze commissie worden opgeheven. Inwoners van Vorden, maar ook andere geïnteresseerden, kunnen dan zien wat toch wel die namen en gevelstenen op de woningen in hun dorp betekenen ...

Namens de commissie,

Gerrit Emsbroek

De Commissies van 'Oud Vorden' op een rijtje

- Archiefcommissie
  - o Leiding: Rob van Overbeeke
  - Medewerkers:
    - Yvonne Hartman
    - Everdien Steeman
    - Jan Olthaar
    - Gerard Hoftijzer

- Monumentencommissie (slapend)
  - o Leiding: Henk Vaags

- Fotocommissie
  - o Leiding: Rinus Ilbrink
  - Medewerkers:
    - Gerrit Eskes
    - Jan Berentsen
    - Gerrie Rossel
    - Wim Jansen
    - Gerard Hoftijzer

- Genealogiecommissie
  - o Leiding: Wim Ruiterkamp
  - Medewerkers:
    - Jan Oldenburg
    - Ineke Brink
    - Gerard Brink
    - Dick Borgman
    - Bert van Bremen
    - Henriëtte de Swart

- Commissie Gevelstenen en Huisnamen
  - o Leiding: Gerrit Emsbroek
    - Johan Norde
    - Gerrie Rossel
    - Han Bruggert
    - Jan van der Laan

- Commissie Boerderijen
  - o Leiding: Han Bruggert
    - Gerda Rossel
    - Gerard Klunder
    - Joke Bouwmeester
    - Gerard Hoftijzer

BOEKBESPREKING

VORDEN ONDER NAPOLEON 1811-1813, VAN ZWANY VAN DER JAGT:

Mw. Zwany van der Jagt, is in 2008 afgestudeerd aan de universiteit van Utrecht. Voor haar masters-scriptie heeft ze veel gegevens over de politieke en economische situatie in Vorden aan het begin van de Napoleontische tijd verzameld en gedigitaliseerd.

In aansluiting hierop heeft ze het gegevensbestand middels verdere studie aanzienlijk uitgebreid, met als resultaat een uiterst interessant boek: VORDEN ONDER NAPOLEON 1811-1813. Een deel hiervan is te vinden op de website van Oud Vorden.

Centrale rol in het boek speelt burgemeester (de maire) Johan Hendrik Gallée. Hij blijkt zeer gedetailleerd vastgelegd te hebben wat tot zijn taken behoorde, hetgeen veel omvangrijker was dan alleen maar de handhaving van de openbare orde.

Vorden vormde in deze periode samen met Ruurlo en Hengelo een zogenaamd kanton en was daarvan de hoofdplaats. Gallée oefende daarbij het notarisambt uit in deze drie gemeenten, wat hem een extra inkomen bezorgde.

Het is een bijzonder lezenswaardig boek geworden, waarin mw. Van der Jagt een groot aantal demografische zaken op systematische wijze de revue laat passeren. Daaronder vallen de verschillen tussen de bewoners van het dorp en die van de verschillende buurtschappen, oftewel tussen niet-landbouwers en landbouwers. De schrijfster maakt bovendien van tijd tot tijd een vergelijking met de buurgemeenten Ruurlo, Hengelo en Warnsveld.

Regelmatig worden ter illustratie stukjes tekst geplaatst, zoals wie tot de burgerlijk elite behoorden, of over gepensioneerde militairen die zich in Vorden vestigden.

Het boek bevat een uitgebreid personenregister, uiteraard met veel bekende namen. Een aanrader voor liefhebbers van onze streekgeschiedenis.

(Wim Ruiterkamp)

Vorden onder Napoleon, 1811-1813, van Zwany van der Jagt, is voor € 15,- te koop bij de Bruna-winkel in Vorden. Wie het boek toegestuurd wil krijgen (voor € 15,- plus € 3,- verzendkosten) kan contact opnemen met mw. Zwany van der Jagt, telefoon 055 – 541 5825, email zwany.vd.jagt@gmail.com

SCHENKINGEN

Van mw. M. Koning-Memelink, een beker uitgegeven ter “Herinnering aan het 25-jarig Regeerings-jubileum” van koningin Wilhelmina en een hoeveelheid distributiebonnen.

VORDENSE KRONYCK

30e jaargang, no. 2, december 2012

<i>Inhoud</i>		<i>pag.</i>
Van de veurzitter		2
De voskuil, Het komen en gaan van “voskamp van de voskoele”	<i>Henk voskamp</i>	3
Gemeene lands of heerewegen binnen het graafschap zutphen	<i>Ben wullink</i>	15
Pompen en vroggere waterveurziening	<i>D. Van veldhuizen en G. Rossel</i>	19
Nieuws van onze commissies		24
Boekbespreking		28
Schenkeningen		28